

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті охарактеризовано дистанційні технології навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти. Зокрема, наголошено на необхідності модернізації освітнього процесу, адаптації його до нових реалій життя. Зосереджено увагу на дистанційних технологіях навчання, які розширюють межі традиційного освітнього процесу, забезпечуючи можливості для навчання в будь-якому місці та в будь-який час. Наголошено, що онлайн-навчання сприяє розвитку в здобувачів вищої освіти навичок самостійної роботи, критичного мислення та цифрової грамотності. Запропоновано різні підходи до трактування поняття «дистанційні технології навчання». Підкреслено, що дистанційні технології навчання включають інформаційні та педагогічні технології. Окреслено ефективність технологій дистанційного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти. Представлено власне визначення терміну «дистанційні технології навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти». Розглянуто основні характеристики дистанційних технологій навчання: глобальний доступ, використання Інтернет-технологій, використання мультимедійних ресурсів, синхронність та асинхронність тощо. Визначено дистанційні технології навчання, які набули поширення в закладах вищої освіти. Описано класифікацію інформаційних технологій дистанційного навчання. Виокремлено онлайн-платформи, які доречно використовувати в освітньому процесі. Окреслено переваги дистанційних технологій навчання та онлайн-платформ. Визначено коло проблем у вищій освіті, які успішно розв'язують технології дистанційного навчання під час підготовки майбутніх фахівців. Подано умови використання дистанційних технологій, за яких буде високою якість навчання студентів. Зроблено висновок, що дистанційні технології навчання є комплексом інструментів, методів, що використовуються для організації освітнього процесу на відстані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, які включають використання онлайн-платформ, електронних навчальних матеріалів, відеоконференцій, цифрових ресурсів, вони є доступними, гнучкими, інтерактивними.

Ключові слова: дистанційні технології навчання, дистанційне навчання, онлайн-

сервіси, освітній процес, заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти.

The article describes distance learning technologies in the educational process of a higher education institution. In particular, it emphasizes the need to modernize the educational process and adapt it to new realities of life. The focus is on distance learning technologies that expand the boundaries of the traditional educational process, providing opportunities for learning anywhere and at any time. It is emphasized that online learning contributes to the development of independent work skills, critical thinking, and digital literacy among higher education applicants. Different approaches to interpreting the concept of «distance learning technologies» are proposed. It is emphasized that distance learning technologies include information and pedagogical technologies. The effectiveness of distance learning technologies in the educational process of a higher education institution is outlined. The actual definition of the term «distance learning technologies in the educational process of a higher education institution» is presented. The main characteristics of distance learning technologies are considered: global access, use of Internet technologies, use of multimedia resources, synchronicity and asynchrony, etc. Distance learning technologies that have become widespread in higher education institutions are identified. The classification of distance learning information technologies is described. Online platforms that are appropriate to use in the educational process are identified. The advantages of distance learning technologies and online platforms are outlined. A range of problems in higher education that are successfully solved by distance learning technologies during the training of future specialists is identified. The conditions for using distance technologies under which the quality of student learning will be high are presented. It is concluded that distance learning technologies are a set of tools and methods used to organize the educational process at a distance using information and communication technologies, which include the use of online platforms, electronic educational materials, video conferences, and digital resources. Distance learning technologies are accessible, flexible, and interactive.

Key words: distance learning technologies, distance learning, online services, educational process, higher education institution, higher education students.

УДК 378.043.18
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.13>

Бзовський Т.О.,
аспірант кафедри сфери
обслуговування, технологій
та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток сучасного суспільства, інформаційних технологій, глобалізація, пандемія COVID-19, введення військового стану в Україні зумовлюють необхідність у адаптації освітнього процесу

до нових реалій життя, його модернізації. Вважаємо, що саме дистанційне навчання стає важливим компонентом освітнього процесу в закладах вищої освіти (далі – ЗВО), адже дозволяє забезпечити можливість доступу до отримання знань

широкому колу студентів, незалежно від їхнього місцезнаходження, в умовах обмежень, що можуть виникати через соціально-економічні, політичні або пандемічні фактори. Варто зауважити, що дистанційні технології навчання значно розширюють межі традиційного освітнього процесу, забезпечуючи можливості для навчання в будь-якому місці та в будь-який час. Завдяки дистанційним технологіям здобувачі вищої освіти можуть отримувати знання в умовах гнучкості та індивідуалізації навчання. Зокрема, в Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що «дистанційна форма є однією з форм здобуття вищої освіти, на яку має право кожна особа» [14].

На нашу думку, впровадження дистанційних технологій в освітній процес сприяє покращенню якості навчання, завдяки надання студентам більшої гнучкості у виборі темпу роботи та форм навчання. Крім того, онлайн-навчання сприяє розвитку в здобувачів вищої освіти навичок самостійної роботи, критичного мислення та цифрової грамотності. Використання онлайн-курсів, інтерактивних платформ, відеоконференцій, вебінарів дозволить викладачам і студентам ефективно взаємодіяти та обмінюватися інформацією.

Таким чином, проблема впровадження дистанційних технологій навчання в освітній процес ЗВО набуває особливої актуальності, адже дані технології дозволяють подолати традиційні бар'єри, створити нові можливості для розвитку особистості студента і підвищити якість освітнього процесу в умовах сучасних викликів. З огляду на це, постає необхідність у характеристиці дистанційних технологій навчання в освітньому процесі ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми свідчить, що питання використання дистанційних технологій в освітньому процесі ЗВО було предметом вивчення Г. Бреславської, І. Грушиної, Ю. Іванова, С. Кононенка, О. Лучанінової, Н. Манойленко, В. Тетєрева та інших.

Зокрема, Г. Бреславська приділяла увагу використанню дистанційних технологій в освітньому просторі ЗВО. С. Кононенко, Н. Манойленко вивчали проблему цифровізації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання в ЗВО. І. Грушина обґрунтовує теоретичні та методологічні основи використання дистанційних технологій в контексті змішаного навчання. О. Лучанінова у своїх працях висвітлювала реалії та перспективи дистанційного навчання як світового освітнього тренду для ЗВО України. В. Тетєрев окреслював перспективи технологій дистанційної освіти в Україні. Ю. Іванов розглядав проблему управління дистанційним навчанням у ЗВО, зокрема, зосереджуючи увагу на інформаційному та технічному забезпеченні освітнього процесу.

Сутність та особливості дистанційного навчання, дистанційних освітніх технологій розкриваються в працях Х. Алієва, І. Блощинського, К. Бугайчука, М. Зюкової, О. Наливайка та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить, що багато праць дослідників присвячено здійсненню порівняльної характеристики понять: «дистанційне навчання», «дистанційна освіта»; розкриттю основних теоретичних та методичних аспектів дистанційних освітніх технологій у процесі професійної підготовки майбутніх студентів педагогічних університетів; висвітленню змісту поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі; обґрунтуванню сутності, переваг та перспектив упровадження дистанційної освіти, проте зміст, сутність і теоретичні положення, що розкривають наукову дефініцію «дистанційні технології навчання в освітньому процесі ЗВО» ґрунтовно не досліджені та потребують уточнення.

Мета статті полягає у розкритті різних підходів до трактування поняття «дистанційні технології навчання в освітньому процесі ЗВО» та у висвітленні характерних характеристик даних технологій.

Виклад основного матеріалу. У «Словнику-довіднику» з професійної педагогіки А. Семенової дистанційні технології розглядаються як «комунікаційні, інформаційні, інформаційно-комунікаційні, телекомунікаційні технології, технічні засоби, які дають можливість користувачу вільно обирати дисципліни та здійснювати діалоговий обмін з викладачем без урахування часу та відстані» [15, с. 58]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» В. Бусла пропонує трактування поняття «дистанційні технології» як таких технологій, за яких навчання здійснюється за допомогою мережі Інтернет, телефону за обмеженого контакту з викладачами» [5, с. 300]. Схожу дефініцію терміну «дистанційні технології» пропонує «Український педагогічний словник» С. Гончаренка, який визначає дане поняття як «інформаційні технології та технічні засоби: комп'ютерні мережі, телефон, кабельне або супутникове телебачення, які дають можливість налагодити комунікацію між викладачем і студентом» [7, с. 92].

На думку А. Дем'янюк, О. Кучая, дистанційні технології навчання є «сукупністю методів, засобів, форм взаємодії учасників освітнього процесу під час самостійного засвоєння знань та здійснення контролю за їх засвоєнням» [12, с. 81]. «Дистанційні технології навчання, – зауважує А. Алексюк, – є цілісною системою, яка включає в себе засоби, форми навчання, методи, спосіб їх відтворення, наявність миттєвого зворотного зв'язку задля досягнення цілей навчання» [1, с. 100]. І. Бужина, М. Імерідзе, О. Кузьменко визначають сутність поняття «дистанційні технології навчання» як такі

технології, що передбачають навчання на відстані через асинхронний або синхронний доступ до навчального матеріалу, використання Інтернет-технологій та дають змогу індивідуалізувати навчання [4, с. 51].

Є. Долинський підкреслює, що дистанційні технології навчання включають інформаційні та педагогічні технології. Інформаційні технології дистанційного навчання – це технології організації і супроводу освітнього процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку, створення, передачі і збереження навчальних матеріалів. Педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованої комунікації студентів і викладачів з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів із структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді. Поділяємо думку науковця стосовно того, що дистанційні технології навчання можуть використовуватися в будь-якій формі навчання: заочній, очній, дистанційній, а також під час вивчення окремих навчальних дисциплін [10, с. 320].

Варто зазначити, що дистанційні технології навчання характеризуються широким використанням електронних підручників, комп'ютерних навчальних програм, Інтернет-мережі. Дані технології є ефективними, оскільки студенти самі відчувають потребу в здобутті знань та мають можливість працювати з навчальними матеріалами в такому обсязі та режимі, який індивідуально підходить для них. Результат залежить від систематичного їх навчання [9].

Враховуючи зазначене вище, в нашому розумінні *дистанційні технології навчання в освітньому процесі ЗВО – це впорядкована сукупність форм, методів, прийомів, засобів організації освітнього процесу здобувачів вищої освіти, розподілених у просторі та часі. Вважаємо, що дистанційні технології навчання передбачають використання онлайн-платформ, відеоконференцій, електронних курсів, ресурсів для самостійного навчання та інших цифрових інструментів, що дозволяють здійснювати навчання без обов'язкової присутності студентів в аудиторіях.*

Досить важливим є розгляд основних характеристик дистанційних технологій навчання, які включають:

- глобальний доступ – можливість здобувати вищу освіту незалежно від місця проживання;
- використання Інтернет-технологій – мережа «Інтернет» виступає основним засобом навчання та спілкування, що дає можливість викладачам і студентам обмінюватися інформацією, завданнями, матеріалами;
- використання мультимедійних ресурсів – використання інтерактивних, відео-, аудіовправ;

– синхронність та асинхронність – дистанційне навчання може бути синхронним – проведення занять у реальному часі та асинхронним – під час якого відбувається навчання студентів в різний час;

– індивідуалізація навчання – дистанційні технології надають можливість здобувачам вищої освіти обирати зручний графік, враховують інтереси, рівень підготовки, індивідуальні потреби [4, с. 56–57].

– Розглянемо дистанційні технології навчання, які набули поширення в ЗВО:

– телекомунікаційна технологія – технологія, яка передбачає використання глобальних, локальних мереж, супутникових засобів передачі даних для забезпечення доступу до інформаційних освітніх ресурсів (цифрових бібліотек, відеолекцій) та налагодження взаємодії викладача зі студентами і студентів один з одним;

– кейсова технологія – форма дистанційного навчання, яка ґрунтується на наданні здобувачам вищої освіти інформаційних освітніх ресурсів у вигляді навчально-методичних комплексів з використанням різних видів носіїв інформації (кейсів);

– Інтернет-технологія – це спосіб дистанційної передачі інформації, який передбачає використання локальних та глобальних комп'ютерних мереж для забезпечення доступу студентів до інформаційних освітніх ресурсів та для формування програмних засобів реалізації та управління освітнім процесом незалежно від місця знаходження суб'єктів цього процесу [3, с. 102–103].

Для нашого дослідження цінною є класифікація інформаційних технологій дистанційного навчання, представлена А. Дем'янюк, О. Кучаєм. Науковці пропонують виокремити таких три групи:

– способи взаємодії учасників освітнього процесу (електронна пошта, телеконференції, групові мережі);

– методи представлення навчальних матеріалів (онлайн-програми, онлайн-сервіси, Інтернет, телетрансляція, радіотрансляція, аудіо- та відеоносії інформації, флеш накопичувачі);

– презентаційні форми навчальних матеріалів (мультимедіа, електронні публікації, навчальні презентації, телебачення, радіо, віртуальна реальність, моделювання) [12, с. 81].

Зауважимо, що дистанційні технології навчання передбачають використання різноманітних онлайн-платформ в освітньому процесі ЗВО. В. Кириленко, Ю. Чалюк пропонують викладачам ЗВО в освітньому процесі дистанційного формату застосовувати наступні онлайн-платформи: Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams, Classtime, Cisco Webex Meetings, онлайн-курси: VUMonline, Khan Academy, Prometheus, відеолекторій WiseCow, студію онлайн-навчання EdEra [11, с. 27]. Розглянемо деякі з них детальніше.

Moodle – найперша автоматизована онлайн-платформа для дистанційного навчання, яка забезпечує його технічну організацію. Вона дає студентам можливість проходити тестування, виконувати завдання для самостійної роботи, переглядати презентації з різних навчальних дисциплін, самостійно опрацьовувати теоретичний матеріал, обговорювати проблемні питання. Викладач має змогу створити веб-сайт навчального курсу й управляти доступом до нього, завантажуючи на сервер плани занять, завдання для студентів, конспекти лекцій для використання у зручний час. При такій організації навчання він може контролювати відвідування студентів, проводити заняття згідно розкладу, робити записи в онлайн-журналах. Переваги онлайн-платформи: зручність, модульність, інтерактивність, гнучкість системи, різні форми контролю знань, планування подій [13, с. 42; 2, с. 38].

Google Classroom – зручний Гугл-сервіс, який дає можливість публікувати навчальні матеріали, різні типи опитувань та завдань, перевіряти роботи студентів, здійснювати зворотній зв'язок.

Zoom – дозволяє організовувати у відеоформаті онлайн-зустрічі. Студентам потрібно лише перейти за наданим посиланням. Завдяки відеоконференціям, викладач може проводити лекційні або практичні заняття, щоб перевірити знання студентів та їхнє розуміння навчального матеріалу.

Edmodo – сервіс для викладачів і студентів, який дає змогу викладачеві публікувати тести для перевірки знань здобувачів вищої освіти, створювати предметні групи для обміну навчальними матеріалами, завантажувати книги та файли.

ClickMeeting – зручний сервіс, який підходить для організації та проведення навчальних тренінгів, онлайн-зустрічей, вебінарів, роблячи їх цікавими та продуктивними. Містить інструменти, за допомогою яких можна створити презентації, взаємодіяти з аудиторією, спостерігати за перебігом онлайн-зустрічі [3, с. 103–104].

Варто підкреслити, що дистанційні технології навчання передбачають долучення студентів до перегляду та комунікації під час вебінарів. «Вебінари, – зазначають М. Титарчук, О. Чепелев, – є особливим видом відеоконференцій, що забезпечує двосторонню передачу, обробку, перетворення й подання інформації на відстань в реальному часі» [16, с. 320]. Дослідники акцентують увагу на тому, що під час вебінарів здебільшого повідомляється навчальний матеріал, а зворотній зв'язок з аудиторією через чат є мінімальним.

Важливо розглянути переваги дистанційних технологій навчання в освітньому процесі ЗВО, запропоновані Ю. Букатару, І. Герушем, І. Маринчиною:

– гнучкість технологій – створення студентам зручних умов для засвоєння матеріалу в зручний час;

– нижча вартість навчання та економія часу;
– зміна ролі викладача – виконання ролей: наставника, помічника, координатора (тьютора), який спрямовує студента в процесі навчання;

– інтерактивність – онлайн-курси та платформи дозволяють студентам активно взаємодіяти з навчальними матеріалами, іншими студентами та викладачами;

– самостійна робота студента – студент самостійно здобуває знання, в результаті чого їхня якість – вища;

– індивідуалізація – можливість студентів працювати в індивідуальному темпі та отримувати персоналізовану підтримку [6, с. 35].

Серед переваг онлайн-платформ та дистанційного навчання Г. Бреславська також відзначає:

– адаптивність – уникнення суб'єктивного характеру оцінки, зниження напруги під час спілкування;

– технологічність – використання сучасних технічних та програмних засобів;

– швидкий обмін досвідом – технології дистанційного навчання дають можливість швидко створювати віртуальні професійні спільноти [3, с. 104].

Нам імпонують погляди М. Титарчук, О. Чепелева, які окреслюють коло проблем у вищій освіті, які успішно розв'язують технології дистанційного навчання при підготовці майбутніх фахівців: підвищення професійної активності та мобільності здобувачів вищої освіти; формування єдиного освітнього простору; підвищення рівня якості освіти у ЗВО; індивідуалізація навчання; реалізація потреб майбутніх фахівців в освітніх послугах [16, с. 320].

Для нашого дослідження важливими є умови використання дистанційних технологій, запропоновані Р. Гуревичем, М. Кадемією, за яких буде високою якість навчання студентів:

– висока мотивація здобувача вищої освіти до навчання, сформованість умінь самостійно навчатися;

– створення в ЗВО умов для поточного комп'ютерного тестування знань студентів;

– наявність у ЗВО розроблених навчально-методичних посібників і рекомендацій для самостійного вивчення матеріалу;

– створення у ЗВО програмно-технічного оснащення освітнього процесу (телекомунікація, комп'ютери, програмні пакети і системи);

– здійснення контролю залишкових знань в електронному вигляді [8, с. 268].

Висновки. Отже, аналіз теоретичних досліджень із проблеми використання дистанційних технологій в освітньому процесі ЗВО дозволив нам зробити висновок про те, що дистанційні

технології навчання є комплексом інструментів, методів, що використовуються для організації освітнього процесу на відстані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, які включають використання онлайн-платформ, електронних навчальних матеріалів, відеоконференцій та інших цифрових ресурсів задля здійснення навчання та оцінювання знань студентів без необхідності їх фізичної присутності. Дистанційні технології навчання є доступними, гнучкими, інтерактивними та дозволяють значно розширити доступ до освіти, сприяючи модернізації освітніх процесів.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів піднятої проблеми, перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні проблеми використання дистанційних технологій в професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Історія. Проблеми. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Алієв Х. М. Дистанційні освітні технології: сутність, ознаки, особливості. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 35. С. 36–40.
3. Бреславська Г. Дистанційні технології в освітньому просторі ЗВО. *Вища освіта України*. 2023. № 2. С. 102–108.
4. Бужина І. В., Імерідзе М. Б., Кузьменко О. Г. Використання інноваційних технологій у вищій освіті: проблеми та перспективи. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2023. № 14 (32). С. 51–61.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Геруш І. В., Гайдуков В. А. Букатару Ю. С., Маринчина Ю. М. Дистанційні технології навчання як одна з інноваційних технологій у навчальному процесі. *Медицина освіти*. 2012. № 3. С. 35–36.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Вид-во «Либідь», 1997. 374 с.
8. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інноваційні освітні технології у вищих навчальних закладах. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : збірник наук. пр. / ред. О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. С. 266–274.
9. Дистанційні технології навчання. URL: <https://knu.edu.ua/file/MTC=/2a752779297f3605c3be6b6bfbfd15a27.pdf> (дата звернення: 18.12.2024).
10. Долинський Є. В. Дистанційні технології навчання перекладачів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2010. № 24. С. 319–323.
11. Кириленко В. І., Чалюк Ю. О. Оцінка готовності країн до дистанційного навчання. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 1 (30). С. 24–33.
12. Кучай О., Дем'янюк А. Сучасні технології дистанційного навчання. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. № 2. С. 77–85.
13. Осадча К., Осадчий В., Спірін О., Круглик В. Реалізація індивідуалізації та персоналізації навчання засобами MOODLE. *Молодь і ринок*. 2021. № 1 (187). С. 38–43.
14. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 18.12.2024).
15. Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
16. Чепелев О. О., Титарчук М. В. Дистанційні інформаційні технології в освіті під час карантину. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі* : збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми : ТОВ НВП «Росток А.В.Т.», 2021. С. 319–321.